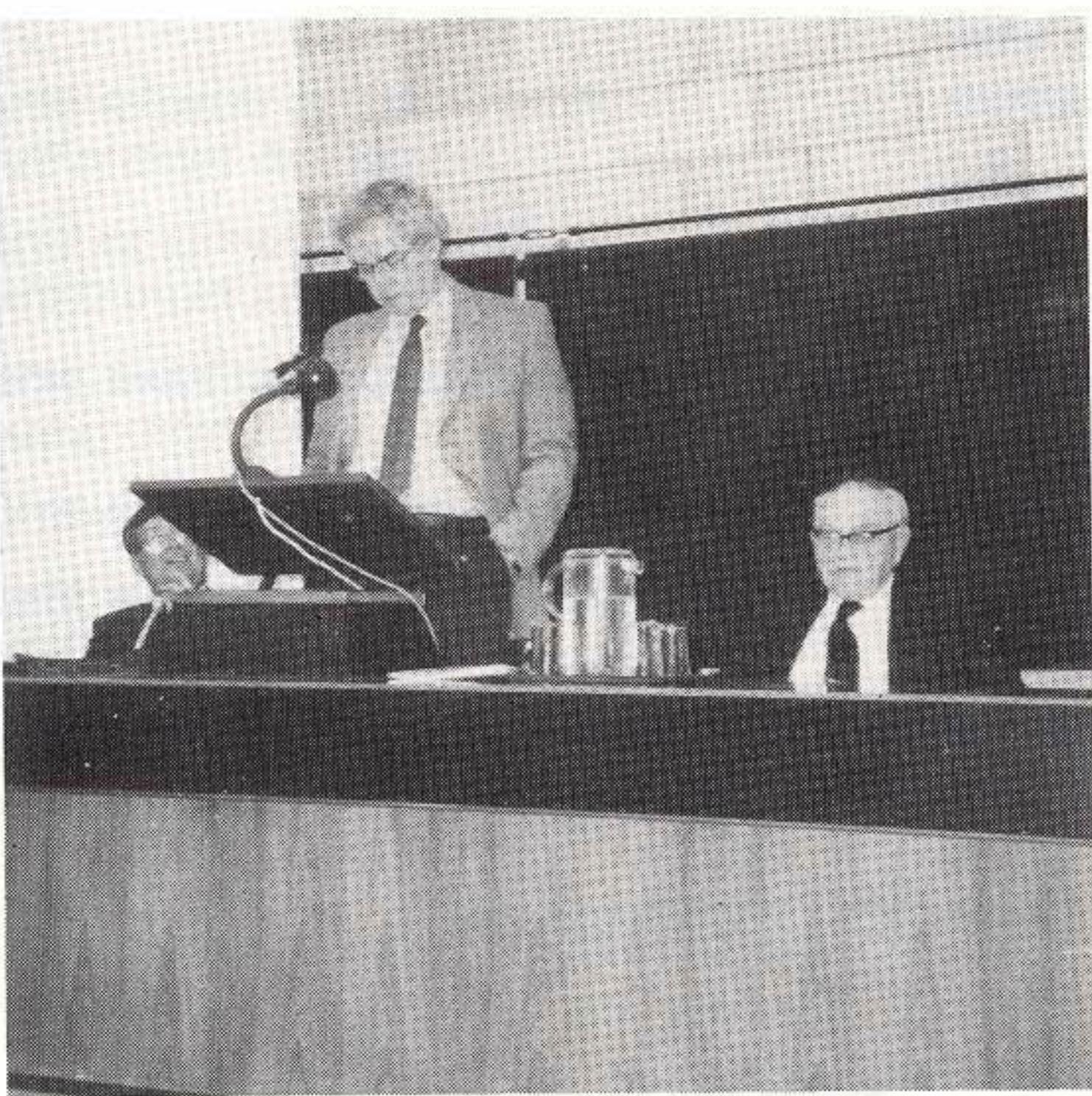

בין כלכלת לפילוסופיה

mobat can hrazat bavura shel prof' manach yuri chaver akademia.
prof' yuri hrazat basifa haclilit haftotah shel akademia bg' chonot ha'ad (22 dezember 1992)

להושיב אותי ביל' נוע דקוט ארכות בפוזה המזורה ההייא של פקיית עין ועכמת עין חליפות. למה אני מספר לכם את כל זה? כי מה שהתגלה לי כשהתיישבתי על קו הגבול בין הכלכלת לפילוסופיה והתבוננותי מול'י היה ממש כמו באתנו ניסוי פרימיטיבי ששהה את לב' בשעתו כשהייתי יلد קטן. כשה התבוננתי בנוף שלפניי מבעד לעין הכלכלית, תוך שאני עוזם את העין הפילוסופית, ראייתי תמונה חדה, רבת העצמה ורבת תיחוכם, של האדם המחליט והפועל בסביבתו, לבדו או בקשרי גומלין עם אחרים. ואז, כשעכמתי את העין הכלכלית והתבוננתי באותו נוף עצמוני מבעד לעין הפילוסופית, ראייתי תמונה שטוחה ופשטנית של האדם המחליט והפועל בסביבתו, לבדו או בקשרי גומלין עם אחרים, תמונה שלא הייתה מביאה את שלום מצפה או כל ציר אחר מהאסכולה הנאיבית. ומשהו מן ההולוגרפיה הזאת, שמולה אני יושב משתאה עד היום הזה, עוזם ופוקח את עיני חליפות, אנסה להביא לפניכם כאן היום.

קודם כל צריך להזכיר, שעד לפני כמה שנה היה חקר הכללה חלק בלתי נפרד מן העיון הפילוסופי. באוניברסיטהות כגון אוקספורד, עד היום אין כללה מעמד דיסציפליני עצמאי, אלא היא מוגדרת כחטיבה בתוך הפילוסופיה. המונח "כלכלן" הוא מוקדם יותר, ומ庫רו, ככל

זה. הייתי כאוטו האנס קאסטרוף, שהלא לימים אחדים למקום רפואי, משומ צורך השעה, והשעה נתמוכה ולהלכה כבmeta קסמים, עד שיצאו שבע שנים. וכך גם אני: באתי לשעה קלה, עד שאתפנה ואשוב לענייני רפואי, והשעה נתמוכה ולהלכה, כבmeta קסמים, עד עצם היום הזה. יתרן כМОן שלא הייתה זו אלא עצמות ואינרציה שגרמה לי להישאר במקום שאליו נקלעת בakra, ושגם בכל מקום אחר, אילו נקלעת אליו, הייתי נשאר עד היום. אבל אני מאמין שיש כאן יותר מאשר סיפור של עצמות ואינרציה. אני מאמין שהתחום המשמעות הזה שאליו נקלעת – קו התפר בין הכלכלת לפילוסופיה – הוא באמת מין הר קסמים, מין חידה שפתרונה נראה כל-כך בהישג יד, ועד שאתה פונה כה וכלה הנה חלפו שנים ופתרון אין.

הרשו לי לחזור לשנייה אחת לעניין רפואי העיוניים, האופתלמולוג, שהזכרתי קודם. אמרתי שהMASTERIN של תופעת הראייה שבה את לב' משחר לדזותי. הדבר התבטא בין השאר בכך, שכילד הימי נוהג לעשות ביני לבין עצמי כל מיני ניסויים אופטיים, תוך שאינו משתמש בעזרים כגון עדשות בלויות שהוזatty ממשקפים שכוחים ושניים. אחד הניסויים המוקדמים היה זה: הימי מבוכה גדולה ותחשוה של אובדן דרך בתנועות הנעור. התנועות הקיבוציות ניטלו טלית עזה, אלה מתפלגים ואלה מתאחדים, אלה מティחים ואלה מшибים, וחניכי תנעות הנעור רואים את הקולות, נבוכים ותובעים הסבר. וכן מצאתי את עצמי, אני המאכער, עומד מול שאלות ותהיות של חניכים, מול טיעונים ותרסות של בני פלוגתא, ולא תמיד ידעתי מה להשיב. ומכיוון שהייתי בחור יסודי, החלטתי לעשות מעשה

ולברר מה אומרם חכמי הדור באוניברסיטה העברית. וכך, כמעט בהיסח הדעת, התחלתי לצקת מים על ידיהם של מורים דגולים בתחום הכללה, הפילוסופיה והסוציאולוגיה, וזכה שאחדים מהם יושבים כאן בקהל המכובד הזה היום. כאשר נטה ללוןinati אל הכללה והפילוסופיה, ונשארתי עד היום

מור"י ורבותי,

עומד לפניכם אדם שימוש יולדתו ונודתו לא היה לו ספק لأن יפנה לכשיגdal ויתישב בדעתו. תמיד עמדתי נפעם ומשתומם לנוכח תופעת הראייה, חידה רבת מסטורין, ועל-כן היה מנוי וגמר עמי שהעסוק שבו עשה את כל ימי חייו רפואי עניינים. אופתלמולוג אהיה, כך אמרתי, לעצמי ולכל מי ששאל. ולא סתם אופתלמולוג, אלא אופתלמולוג ואיש קיבוץ, לא פחות ולא יותר. ימים של אידיאלים המנסרים בחלו של עולם היו אותם ימים, ואלה לא פסקו על איש – גם לא עלי.

והאידיאל הגדול היה בעצם בבחינת מדרש על הפסוק "נעשה אדם בצלמו כדמותנו": למה נאמר "בצלמו כדמותנו" בלשון רבים? למדך שיש לצור את היחיד בצלם ובדמותם של הרבים, ככלומר צריך לעצב אדם שמאווויו, רציותו וಗמולו יהיו נגזרים מן העשייה והיצירה של הרבים, של הקבוצה. והרי לכט תורה הקיבוץ יכולה על רגלי אחת. רבים נהו אז אחר התורה הזאת וגם אני, בנאיות של עול-ימים אימצתי אותה, וכיונתי את לב', כאמור, לעתיד של אופתלמולוג איש קיבוץ.

ועד אני בא להכיר עצמי להיות אופתלמולוג, צריך היה להקדים ולהזכיר עצמי להיות איש קיבוץ, וכך הلتדי ונעשה מכך בתרעوت הנעור. והימים ימי מבוכה גדולה ותחשוה של אובדן דרך בתנועות הנעור. התנועות הקיבוציות ניטלו טלית עזה, אלה מתפלגים ואלה מתאחדים, אלה מティחים ואלה מшибים, וחניכי תנעות הנעור רואים את הקולות, נבוכים ותובעים הסבר.

וכך מצאתי את עצמי, אני המאכער, עומד מול שאלות ותהיות של חניכים, מול טיעונים ותרסות של בני פלוגתא, ולא תמיד ידעתי מה להשיב. ומכיוון שהייתי בחור יסודי, החלטתי לעשות מעשה לאונייברסיטה העברית. וכך, כמעט בהיסח הדעת, התחלתי לצקת מים על ידיהם של מורים דגולים בתחום הכללה, הפילוסופיה והסוציאולוגיה, וזכה שאחדים מהם יושבים כאן בקהל המכובד הזה היום. כאשר נטה ללוןinati אל הכללה והפילוסופיה, ונשארתי עד היום

הכלכלה המודרנית להתעלם, ואין היא מכירה במידות כלשהן, לא טבעיות ולא סינטטיות. ובדומה לכך אין הכלכלה המודרנית מכירה במאפיין נוסף של הפרט, הלא הן הוצאות, שאמנם הן נדוניות אצל Hume רק בחטא, אבל אין ספק שם הן באות להעשיר את התמונה התחילה הבנויה כל כולה מרציות ואמוןנות. אמן יש בכלכלה פה ושם נסיניות להתמודד עם מושגי המידות והוצאות, על-ידי שאומרים שהמידות הן בעצם אילוצים על דרך פעולה של הפרט, והוצאות הן בעצם משאבים העשויים להיות בעלותו של הפרט. אבל אלה ואלה התחכਮויות כי הון, ואין בהן כדי לבטל את המסקנה כי הכלכלה המודרנית אינה אלא לבה את Hume בගירסתו הנאיית, זו המתיחסת אל האדם במצב הקמאי, מצב הטבע, וسرבה לאמץ את Hume בගירסתו המפותחת, זו המתיחסת אל האדם בחברת בני תרבות. קיים דמיון מרגש בין הנוף האנושי שהכלכלן מציר באמצעות המושג הקרי "שווי משקל של Nash" ובין הנוף האנושי שתומאס הובס ציר באמצעות המושג הקרי "מצב הטבע". ואכן אפשר להצביע על דוגמות רבות שבוחן מתקיים בשווי המשקל הכלכלי התיאור העgom של הובס שתיאר את הקיים האנושי במצב הטבע כך:

And the life of man, solitary,
poor, nasty, brutish and short

אתנן לכם דוגמה למה שקורה כאשר לוקחים את שיטתו של Hume ונוטלים ממנה את המידות הסינטטיות. יש היום בכלכלה פרק מרשים, הבניי בתיכוכם מתמטי לתפארת, שענינו מושג המוניטין. סיבה חשובה לכך שהפרטים במערכת הכלכלית ירנסו את עצם ויימנו מלפועל בנוסח מצב הטבע של הובס היא החשש מפני אובדן מוניטין. במלים אחרות, לפי הכלכלה המודרנית, הסיבה לכך שאינו נמנע מלפועל בצורה אונכית ומתנכרת היא שאם אפعل כך יצא לי שם של חදל אישים, שהכל נמנעים מקשרו אליו קשור אליו כלשהו, ושכרי היום ייצא בהפסד כפול ומכופל מחר. אבל בהעדר מידות הרاي אין מוניטין? متى נאמר על אדם שיצאו לו מוניטין? אנו נאמר זאת כאשר מידותיו של אותו אדם, בין השהן מידות טובות ובין השהן מידות מגנות, קונות לעצמן חזקה, כלומר כאשר אותו אדם מוחזק על-ידי סביבתו כמו שאכן מתקיימות בו מידות הלו. אבל, כאמור, הכלכלה אינה מכירה במידות ועל כן בניתו הכלכלי המוניטין

האמונות רק לדברים שאפשר לקבל עליהם עדות דרך החושים. לאמונות על דברים שידוע מראש כי לא תתקבל עליהם עדות דרך החושים אין כל משמעות במערכת זו – אלה הן אמונות "טריביאליות".

ספק אם הפילוסוף יסכים להגבלה מושג האמונה בדרך זו, אך אני סבור כי מבחןינו של הכלכלן אין זה אסון גדול אם אי אפשר לדון בהימורים שאינם יכולים להיות מוכרים באמצעות החושים, כמו למשל הימור של פасקאל (פאסקאל הציע זכור לבני דורו לשකול את יתרונות חי החטא בעולם הזה כנגד האפשרות לישורי נצח בעולם הבא, אפשרות שתתמשם אם האל אכן קיים. מסקנתו הייתה כי לא חשוב עד כמה קטנה ההסתברות לקיום האל, מוטב לבחור בדרך החיים של הקתולי האדוק, ולא להסתכן).

אלא שלאחר שהכלכלה העמידה את מושג האמונה על מושג הרציה, היא באה ודורשת דרישת נוספת נסافت, של밋יב ידיעתי אין לה אח ורע בשום מדע אמפירי אחר בימינו: היא דורשת שמושג הרציה עצמו יהיה ניתן להגדירה (או להנאה) באמצעות מונחים בני תצפית. במלים אחרות, צריך שלמי שישב מן הצד על הגדר וצופה בי ובפועלותי תהיה דרך לבנות מתוך תצפיותיו שלו את הרציות שלי. מבחינת המתודולוגיה של המדע, לפניו עמדה פוזיטיביסטית-bihavioristicaית קייזונית מן הסוג שסבירנו כי עבר מן העולם עם התפרקותו של "המעגל הוינאי" לפני מלחמת העולם. ובכן, רבותי, להוו ידוע לכם שהפוזיטיביזם הנאי חיו וקיים, והוא עושה חיל בהיכלי הכלכליה!

כאמור, כל עניין איפונו של הפרט במונחי רציות ואמוןנות הוא הלכה מבית מדרשו של Hume. אבל Hume לא עצר בנקודה זו, אלא התקדם והוסיף לאיפונו הפרט מרכיבים נוספים, ואילו הכלכלה "נטקעה" במודל הראשוני – רציות וamonootות ותו לא. ומה היו המאפיינים הנוספים ש-Hume הציב עליהם? היו אלה בעיקר המידות, Virtues (וגם Vices), המתחקלות אצלו לשני סוגים: מידות טבעיות (Natural Virtues) ומידות סינטטיות (Artificial Virtues). הסוג ההפוך לננו כאן הן מידות הסינטטיות, שהן מידות הホールכות ונוצרות תוך כדי תהליך, שבו עוברת החברה האנושית מ对照检查 קמאי (הלא הוא "מצב הטבע", שבו קיימות רק מידות "הטבע") למצב של חברה בני-תרבות. מכל הפרשה הזאת בחרה

הידע לי, בצתרת בתחילת המאה ה-18: Les Economistes היה הכינוי שניתן למי שנקרוו "הפיסיוקראטים", במקור Quesnay ו-Turgot. אבל אין ספק שגםם "כלכלנים" הראשונים היו פילוסופים בכל רוח ושם, אנשים שתורתם הכלכלית הייתה למעשה מהמסורת של האנżyקלופדיים, אנשי תנועת ההשכלה הצרפתית והפילוסופיה של הסדר הטבעי.

לאבי הכלכלהCMDU או כדיסציפלינה עצמאית נחשב, כמובן, הפילוסוף הסקוטי, אדם סמית. סמית היה תלמידו וחבירו הקרוב של גדול הפילוסופים הבריטיים, David Hume. אין ספק בכך, כמו אדם סמית ראה עצמו פילוסוף, כמו שאין ספק כי את ספרו הכלכלי על עושר האומות אי אפשר להבין אלא על רקע כתבי הפילוסופים, ובעיקר ספרו Theory of Moral Sentiments של Hume מעמד מכריע בכלכלה מאז ימי אדם סמית ועד היום. בעקבות ספרו מתארת הכלכלה את האדם על-ידי שני מאפיינים: רציות (desires) וamonootות או האמונות (beliefs). הבה נדגש: האדם בכלכלה הקלאסית והניאו-קלאסית הוא אוסף של רציות וamonootות ("נקודה במרחב הרציות והamonootות") ותו לא. למעשה נתפס הפרט הכלכלי כחbillah הבנויה מחומרה ומחומרנה. החומרה היא מכונה (אולி מכונות Turing) בעלת כישורים חישוביים ולוגיים נתונים, והיא אותה מכונה עצמה אצל כל הפרט. מערכת הרציות והamonootות היא התוכנה – אוסף הנתונים, הפקודות, וההוראות להפעלת המכונה, והיא המבדילה בין פרט לפרט, בין אדם לחברו.

במונחים מודרניים הרציות נקראות "התועלת" והamonootות נקראות "מצב האינפורמציה". למעשה, צריך לומר שהרציות לבדן הן המאפיינות את האדם, כי בכלכלה המודרנית האמוןootות גזרות מן הרציות. היכן? הטענה האומרת שתמונות העולם של אדם זה או אחר היא אכן בפירושה בכלכלה המודרנית אולם לא בפירושה במונחים הכלכליים המודרניים שאותו אדם ישותה בזכות אחד אם יוכה אמפירית להפסיד שקל אחד אם יוכה אמפירית שהעולם הוא א, וכי הוא ידחה בשאט נפש את הימור ההפוך. הגדרנו, אפוא, את האמונה במונח העדפה, ומכיון שהעדפה אינה אלא רציה, נמצא שהכלכלן אכן גוזר את אמוןootיו של אותו אדם מרציותיו. ומה יאמר על זה הפילוסוף? הוא יאמר, כמובן, שראייה זו מגבילה את

its liberty... is the source of all
injustice and violence.

כולם, Hume עצמו מודע לעמדתו של הכלכלן, והוא קובע חד וחלק שאימוץ עמדה זו יחזק אתנו למצב הטבע של הובס. לפי Hume, הצדוק להשנת הכסף הוא היותנו חברה בני תרבות, והמניע להשנת הכסף הוא המידה הסינטטית (הנקרת אצלו "מידת הצדוק") שהולכת וניטה בנו במהלך האבולוציה של החברה מצב הטבע למצב של חברה אנשים בני תרבות.

באופטיקהanova יודעים, שכשועוצמים עין אחת רואים מראה אחד, כשועוצמים את העין האחורה רואים את שני המראות משולבים זה בזה. כשבוקחים את שתי העיניים רואים את אחד רואים את העין האחורה רואים מראה אחר.

הלוואי שנצליח לפקוח את שתי העיניים יחדיו, ואולי – מי יודע – נזכה למילוי נוסף של עמוק.

לכלכלן שתי תשובה אפשריות, ואלה הן: עליך להשיב את הכספי משום שאתה מאמין שם לא תשיבו תיינש, והרציה שלך היא לא להיענס. או, לחילופין, عليك להשיב את הכספי כי אתה מאמין שם לא תשיבו איש לא ירצה להלוות לך בעתיד (זהו אובדן המוניטין שהזכירתי) והרציה שלך היא שלא לאבד מוניטין. על שני אלה גם יחד עונה Hume מניה וביה: הבה נניה שההלוואה ניתנה בסתר, והמלואה הוא אדם שמסיבה זו או אחרת חייב להסתיר את רכושו, ובשל כך אין הוא יכול להביא את דבר אי-השנת הכספי לא לידע רשותה החוק ולא לידע שום אדם אחר. אם כך, יאמר הכלכלן, שוב אין לך מניע כלשהו להשנת הכספי, והפעולה הנכונה היא לא להשיבו. והנה תשובתו של Hume על טענה זו:

For should we say that a concern for our private interest or reputation is the motive to all honest actions... (so) that wherever that concern ceases, honesty can no longer have a place? But 'tis certain that self-love when it acts at

המצב שבו אדם מוחזק כדי שיש לו מה שבעצם אין לו. במלים אחרות המוניטין הופכים שם נרדף לאחיזת עניינים, ואדם הוא בעל מוניטין אם עלה בידו לאחז את עניינו זולתו. כך מתעוות המושג ומאנדר את משמעותו המקורי.

בפרק הראשון של החלק השני של הספר השלישי בחיבורו 'ῆμετος טבע האדם' מתאר Hume את הסיטוטאציה הפשטוטה הבאה: מישחו הלوها לי סכום כסף, ומשהנגי המועד לפרעון ההלוואה, הוא טובע את כספו. Hume שואל, איך צדוק (reason) ואיזה מניע (motive) יש לי להשיב את הכספי? הבה נבדוק לרגע כיצד ישיב הכלכלן הניו-קלאסי על שאלה זו. בשביבו, שאלת הצדוק כלל אינה רלוונטית. ייחדות כלכליות אין צרכות הצדוק למעשה.

שאלת המנייע היא הרלוונטיות. במלים אחרות, בשביב הכלכלן, כדי להשיב על השאלה יש להצביע על אותן רצויות ואמונות של היחידה הכלכלית, על אותן מרכיב בתוכנה, שמןנו נובע כי פעולה המכונה תהיה השנת הכספי למולו.

קשרי חוץ

האסיפה הכלכלית של הקרן

האירופית למדע

פרופ' יהושע יורטנר יציג את האקדמיה באסיפה הקרן. לישראל יש בקרן מעמד של משקיף, ונעשה מאמצים לצירופה של ישראל לחברה.

ישראל נתבקש להשתתף באופן פעיל בפועלות הקרן בתחוםים ספציפיים של טכנולוגיות מתקדמות, למשל, בתוכנית המדעית בתחום הפוטוסינטזה.

ביקור באקדמיה למדעים של ארה"ב

ד"ר מאיר צדוק ופרופ' אלכס קינן ביקרו בוושינגטון במטרהקדם את שיתוף הפעולה של ישראל עם האקדמיה למדעים של ארה"ב, ללמידה את דרכי העבודה של המועצה הלאומית ולהגדיל את התמורות למחקר המדעי.

נשיא האקדמיה למדעים של ארה"ב, פרופ' פרנק פרס, החזון לביקור בישראל.

כנס איקס"ז

האקדמיה ארגנה בביתה את הכנס השנתי של הוועדה המנהלת של איקס"ז (האיגוד הבינלאומי של האגודות המדעיות), שנערך לראשונה בישראל.

קשרים עם סין

לציון סיום פעילותו של משרד הקישור של האקדמיה בין נערמה באקדמיה קבלת פנים בהשתתפות המנהל היוצא של המשרד, שנגיד ישראל בסין, המדענים שהשתתפו בשני הכנסים המשותפים ישראל-סין, שנערךו בחסות האקדמיות הישראלית והסינית, וסטודנטים סינים הלומדים בארץ.

חגיגות 250 שנה לייסודה הacademia dinarit למדעים

פרופ' יורטנר יציג את האקדמיה בחגיגות האקדמיה הדינית לציון 250 שנה להיווסדה. באירוע השתתפו נציגים מכ-30 אקדמיות למדעים בעולם.

ביקור משלחת המועצה

הלאומית למחקר של תאילנד

באוגוסט 1992 ביקרה בארץ משלחת המועצה הלאומית של תאילנד למחקר בראשותו של מזכ"ל המועצה. הביקור נערך בעקבות ביקורו של נשיא האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, פרופ' יהושע יורטנר, בתאילנד בשנת 1991. המשלחת ביקרה במוסדות להשכלה גבוהה, נפגשה עם עמיתים ישראלים, וכן באפשרויות לשיתוף פעולה מדעי בין שתי המדינות.

ביקור הנשיית באקדמיה הרומנית למדעים

בספטמבר 1992 ביקר פרופ' יהושע יורטנר ברומניה והיה אורחו של נשיא האקדמיה הרומנית. בשל החשיבות הרבה שרומניה מייחסת לקשרים עם האקדמיה הישראלית זכה הביקור לסקור נרחב באמצעות התקשרות ברומניה. פרופ' יורטנר נפגש עם נשיא רומניה, ובתקס מיום הוכתר לחבר כבוד של האקדמיה הרומנית.